

Nick Elsdorf

Közel-Nyugati Levél

Ajrópa

Találós kérdés (Lengyelország, 2003): *Miért csatlakozunk az Európai Unióhoz? Mert az Egyesült Államokba nem hívtak bennünket.*

Ülök a szobámban és sztrájkot török. Táncolj törő. *Alles Walzer!* A munkaszünet olyan általánosnak mondja magát, amilyenre az osztrák nagymamák és nagypapák is alig emlékezhetnek már. Bécsben órák óta állnak a piros villamosok, bezártak az iskolák, a polgárok megrohan-ták a boltokat. Korántsem lisztért és cukorért persze. Keddet írunk, s mikor volt utoljára hét közben szabad a shopping? A magánszektor ugyanis nem sietett letenni a munkát. A rézangyalát! Miért is kellene bosszankodnom? Mert a szakszervezetek szerint a népnek nem tetszik a nyugdíjreform? Instállo, nem is azért van az, hogy tessék. Nekem sincs ínyemre, pedig pénztárcám bánja, és szakmailag is tökéletlen alkotás. Nadrágszíjat szorít, toldoz és foldoz. Jusst se sztrájkolok. Még a végén visszavonják nekem a szigorításokat. Egyébként is, ideje már, hogy a bécsi udvarban ismét megtanulják, mi az a huszárvágás. A chilei nyugdíjrendszer alig várja, hogy megint lemásolja valaki, szocikkal Bécsben is teli a padlás, már csak egy vizionárius politikusra lenne szükség. Tiszta sor: a hazának egy időre fájó szívvel meg kell válnia Horn Gyulától.

Látod, nyájas olvasó, egy pillanatra sem tudom abbahagyni a gondolkodást, ami egy tudományos vendégmunkás esetében kimeríti a sztrájkötörés fogalmát. Nem hittem volna, hogy ez valaha megeshet velem. 1971-ben, az egyetemen életem első munkabeszüntetésében még fiatalos szorga-

lommal vettem részt. Azt kérdezed, miként lehet észrevenni, hogy egy diák sztrájkol? Szándékosan elfelejti, amit a könyvtárban olvasott? Délután három helyett csakazértis négykor ébred? De jó is lett volna, ám mi – szolgálai követve minden általunk meghaladni kívánt marxista gondolkodót – irtóztunk az anarchiának még a látszatától is. Ünnepelesen közöltük: az úgymond a „népgazdasági tervezésről” szóló úgymond-tankönyvből mi, Ugocsa nem vizsgálunk. Helyette ajánlottunk tanárainknak bizonyos irodalmakat, melyeket, ha méltóztatnának elolvasni, esetleg ki is kérdezhetnének tőlünk. Kötelező irodalomként, mondjuk. A mag termékeny talajra hullt. Igaz, szemrebbenés nélkül megbuktatták az egész szakot (szegény endékás csoportársaink – köztük a Stasi ifjú alkalmazottai – is velünk szíttak), de a tanári kar később sokra vitte. Professzorok egész sora került ki a kezünk alól, s a hozzájuk csatlakozott akkori fiatalok egyike meg sem állt a miniszterelnöki szélig. Egy másik MIÉP-ideológussá avanzsált, most tanszéket vezet vidéken, talán csak azért, hogy állásba segítse volt kollégáit az egykori Tervhivatal magaslatairól.

Már annak idején is egyetértettek abban, hogy a diáksztrájk az izgága urbánus kádergyerekek (Aczél György egykorú megfogalmazásában: újlipótvárosi zsúrleányok) műve, így nem riadtak vissza a kollégiumokban folytatott sűrű zsidózástól sem. Szemrebbenés nélkül nevezve néven a felbujtókat (vö. kohnolt antiszemitizmus). Ők már akkor – rosszul – tudták, hol lakoznak Boross Péter „jóarcú vidéki gyerekei”. Sztrájkötörő mindössze egy szem akadt, ő viszont a Pozsonyi út környékén volt tősgyökeres. A rágalmozási akció két, filozófusnak mondott irányítója a KB appa-

rátusából (hja, a diákok akkor még komolyan vetették) ma orosz olajjal seftel és *public choice*-t tanít az egyetemen. Vagy fordítva.

Gyűjtsd a rongyot

Hova süllyedtem!? Életem második munkabeosztetése helyett, melán robotolok. Mit csináljak, fáraszt a közélet, nem tetszik nekem ez a nagy sürgés-forgás az osztrák pártpolitikában. Lassan visszafrom a vörösök és a feketék lomha kettőshatalmát. Wolfgang Schüssel, a konzervatív kancellár, aki pár éve beemelte Jörg Haider Szabadságpártját a kormányba, majd ott negédes mosolyokat eregetve felszeletelte azt, mostanság liberális gazdaságpolitikát kever a keresztény-szociálisba. Alfred Gusenbauer, a szocialista vezér ugyanakkor – helyét keresve a politikai színpadon – újabban össze-összeborulgat Haiderrel, a „kisemberek” istápolójával, aki meg az általa korábban gyűlölt és megalázott vörös szakszervezetekkel fúj egy követ. Együtt szidják a legújabb spórprogramot, védik nyugdíjas szavazók előjogait és ágálnak az osztrák állami tulajdon elköttyvetése ellen. Az idegeneknek. Amilyen én is vagyok. Ha netán cukrászdát szeretnék nyitni Bécsben ...

Megveszem például a Sachert, kiteszem a kirakatba a Polgári Szövetség (német fordításban: *das bürgerliche Textilwesen*) antiimperialista kiskatéját, és C-vitaminnal kábítom a *Kärntnerstrassén* andalgókat. Ha akarják, leöblíthetik kisüstivel. Ha nem, hát nem. A válogatós labanca. Én viszont kuruc módra azért se sztrájkolok. Április 12-étől egyébként is a kontinens a legkisebb egység, melyben hajlandó vagyok akciózni. Nekem, kérem, eurocentek cincognak a zsebemben. Ha most néhányat közülük az utcára vonulva visszaszereznék az osztrák kormánytól, azonmód elvenné tőlem Brüsszel. Mert hiányzik a költségvetésből. Rádörrenne Bécsre, oszt lenne nemulass. S milyen igaza lenne.

Igen, egyetlen vigaszom (és támaszom) – Európa. Rendszeresen esengek a kegyeiért, leginkább kutatási pályázatait szeretem. A helyzet mindig ugyanaz. Elöttem digitális úrlap, utánam az özönvíz. Folyékonyan fullentek ugyanis (mármint ha tudom egyáltalán, mit vár

tőlem Prodi és csapata), ám jobbára tétován bolyongok egy olyan nyelv, a *Eurospeak* labirintusában, melynek idiómáit alig ismerem. Amilyen jól értettem annak idején, mit jelent az, hogy „össznépi szocializmus” vagy az, hogy „vállalati önállóság” (többnyire az ellenkezőjét), oly kevésbé foghatom ma fel, mit takar a „tudásalapú társadalom” vagy az „európai szociális modell”. Pontosabban, e szóhalmazoknak is bármikor tudok jelentést tulajdonítani, de azt rögtön el is felejttem. Most vagy meghülyültem, vagy nem félek eléggé. Netán anynyira meghülyültem, hogy már nem félek eléggé.

Kimondom kereken: nem ver ki a jeges veríték az Unió neve hallatán. Miért is verne? Jókat fogunk unatkozni. Nem kacsintok hát össze senkivel, aki nagy bátran Központi Bizottságra fordítja a *European Commission*ont, és gyarmatosító diskurzusnak véli a brüsszeli bikkfát. Egyszerűen nem vagyok hajlandó mindentudó mosolyok közepete dézsávuizni, elandalodni az „egyik birodalomból ki, a másikba be” féligazságán. Nem, és még egyszer nem. Azért egy kicsit igen.

Mert honnan tudnék oly könnyedén megbirkózni mindenféle gonosz formanyomtatvánnyal, ha nem egy másik unió féltő gondoskodása vesz körül hosszú évtizedeken át? Hogy messzebb ne menjek. Az „ÍVKITÖLTÉS ITT” felirat virított gyerekkoromban szerte az Ady Endre utcában a német követség környékén. Mi az az „ívki”? – tudakoltam papámtól. Énhajlovics Tevadar, éniszteri tetkár – érkezett a válasz. Tehajlovics Óvadar, teniszteri ötkár – feleltem bennfentesen. Bizonyára először ívkitöltöttek, aztán ívkiöltek – folytatta. Ebben a modorban eltartott egy ideig, amíg atyailag beavatódtam a „hatóságnak hazudás” műhelytitkaiba. Akkor nem tudtam még például, hogy az útlevélkérelmet nem egyszerűen úgy kell megfogalmazni, hogy beengedjék az embert (nyugatra), hanem úgy is, hogy kiengedjék (keletről). És azt sem, hogy titkainkat nem az ívkitöltővel osztjuk meg. Azt meg végképp nem, hogy papám is e hatóság része.

Életem első hivatalos kérvényét tizennyolc évesen még proletár őszinteséggel vetettem papírra:

Tisztelt Rector Elvtárs! Ezúton kérem, hogy egyetemi tanulmányaimat egy évvel később kezdhessék meg. Addig fizikai munkát szeretnék végezni. Üdvözlettel, Nick Elsdorf.

1968 augusztusában jártunk. Kérvényem standa pityere (ezt is a papámtól tanultam, mondta, azt jelenti: óne zsinór) elutasított. Azóta lóditok, magyar bűntársaim száma milliókra rúg. Voltam már Varga Jenő unokája, hogy beengedjenek a novogyevicsi temetőbe, Gogol és Csehov sírjához. Kérletem katonarost fülliternyi fekete elfogyasztása után, hogy mérje már meg, újabban mintha alacsony lenne a vérnyomásom. Hogy jogállami példát is hozzak, amerikai vízumkérelembe sose írtam be, hogy időnként őrsvezetőnek választottak, mi több, KISZ-titkárnak (két lemondás, két kirúgás). Holott lenyűgözött a gondolat, hogy egyszer végre belekiáltom a szabad világba: *you know*, amikor egy titkos őrsgyűlésen Marosán György lányával, Hegedűs András fiával és Bibó István lányával, illetve egyéb *revolutionary* és *counter-revolutionary* csemetékkel elhatároztuk, hogy – a meghirdetett ronggyűjtő akció keretében – nemcsak lábtörőket lopunk, hanem autójelvényeket is, és a Hobo apukájának (tudják, *consolidation*) Merci-emblémája volt a fő zsákmány, és mindez télvíz idején történt, és én bordó gyapjúsálammal bővöltem a csajokat (*with moderate success*), akkor valaki beköpött, kiszállt a rendőrség, kihallgatás-szembesítés-megalázás, majd megmondták: a szemtanúk egybehangzó állítása szerint a bűnt – halmazatilag – az úttörő nyakkendő meggyalázva követtem el, állítólag az arcom elé kötöttem, hogy ne ismerjenek fel. Pecsétes rová (*reprimand with stamp*), leváltás, pellengér, kaloda, kénkö lett a büntetésem, majd két hét múlva hivatalos irat érkezett a kerületi úttörőszervezettől: „Kedves Őrsvezető Pajtás, jutalmul a Bagoly őrs ronggyűjtő akcióban elért kiváló eredményéért, meghívlak egy buszkirándulásra ...” – *I hope you see it...*

A felsőbbség dezinformálásában Bródy András segített rengeteget, amikor egyetem után a Magyar Tudományos Akadémia szentélyébe csöppenve, megkérdeztem tőle, mit írjak öt éves kutatási tervembe. „Szigorúan azt, amit az elmúlt öt évben már amúgy is megcsináltál”. És engedékenyen? A helyében pofon vágtam volna engem. Aranyszabályát – munkakezdő lévén – még csiszolnom kellett (mégsem tüntethettem fel összes tudszoc zárthelyimet a tervdokumentumban), annál értékesebb lett végül a gyémántocskó. Lám, mily szépen csillog ma is, amikor

harminc évre rá ily mondatokat tudok farigcsálni bármely EU-pályázatban (angolul alig zavar, magyarul olvasva azért – szó mi szó – elakad a lélegzetem):

a javasolt multidiszciplináris projektum, mely az ötödik keretprogram kulcsakciói sorában, a hatodik prioritás előírásait követve a különleges célkutatások közé tartozik, nemcsak az európai kutatási térség egészét gazdagítja, de hozzájárul a nemzeti kapacitásépítő erőfeszítésekhez is, továbbá európai hozzáadott értéként szilárdítja a szociális összetartást, miközben nyílt és jövőbe-tekinthető marad, a kutatók fiatal nemzedékét mozgósítja, és bevonja a nem-kormányzati szervezeteket is a kutatási eredmények hasznosításába. A munkaterv terve (nem hülyéskedem: *work plan plan*) a stratégiai célok mellett az alábbi nyolc munkacsomagra osztható...

Miközben ilyeneket írok, mindössze arra vigyázok, hogy a „citizenship”, a „governance” és a „knowledge base” kifejezések legalább háromszor szerepeljenek egy oldalon.

Időközben legfrissebb pályázatomban elérte beadási határidejét. Pestre siettem, hogy magyar partnereinkkel elvégezzük az utolsó simításokat a közös művön. Hajnalban jön a telefon bécsi kollégámtól: már itt toporog a gyorspostás a kapuban, vinné az anyagot, de éjjel rájöttem, kevés benne a *gender*, nem írnl még bele három szép mondatot? Beleírtam. Majd rohantam volt iskolámba, ott is egyenesen a tanári szobába („meggyaláztad a piros nyakkendő becsületét!”), hogy sürgősen leszavazzak Európára. Borítékoltam egy igent.

Te még nem olvastad a Varázshegyet?

Nyájas olvasó, nézz nyugodtan Te is idiótának: párás szemmel hagytam el a szavazóhelyiséget. Abban a biztos tudatban, hogy akkor is jól döntöttem, ha rosszul döntöttem. Jobbára az ízlés okán. *Non disputandum!* No meg a családi tradíciók szellemében. Erről sem. Ó, ha ezt a népszavazást Kurzweil Zsiga megérhette volna! Nagypám ugyanis hite szerint a múlt századelőn már egyszer megérkezett Európába, amikor Érsekújvárról lejött Pestre szerencsét próbálni. (Csúcsteljesítménye: Dohány utca, (kis)polgári lakás, BASF vezérférfi – értsd: egy íróasztal és néhány festékesdoboz a cseléd-szobában.) „Die Deutschen,

die sind ja Europäer” – hajtogatta még akkor is, amikor papámat munkaszolgálatra invitálták. Igyekezz a közelükben tartózkodni, kultúremberek – adta bölcsen útavalóul. Valahol igaza volt, például Kijev környékén: az a részeseges keretlenség, aki felzavarta papámat a fára, majd ráparancsolt, hogy kukorékoljon, és célba lőtt a „kurva jordánra”, az tényleg nem volt német. Hál’ isten, orvlövész is csak erkölcsileg.

Zsigám, jövök! Legalább addig az egyetlen pillanatig hadd legyek hőtt-konzervatív, amíg beejtem azt a formatervezetlen cédulát abba az ütötköpött ládába! Elég a folytonos míszmacholásból és jammerolásból, a sok-sok „jobb híján”-ból meg „nem ér a nevem”-ből! A vér kötelez! Ami felmenőimnek volt Európa, legyen az nekem is! El Ázsiától! Felvilágosodás, kifinomult eszmék, pazar nyelviség, maceszos kávé, akarom mondani, *Bildungsbürgertum*, igaz csak másodíziglen, egyébként pedig kuss, esetleg *couche-toi, s’il vous plait*, de semmiképp sem *gyerzsi mordu*! Ez itt Ajrópa, Örop, na jó, újabban Jurop, de már közel másfél évtizede nem Jevrópa.

Látom a szemedben a gyanakvást, nyájas olvasó. Kár tagadni, van itt egy kis feneség a szellemi vérvonallal. Szörnyen nehéz úgy konzervatívnak lenni ugyanis, ha egymásnak ellentmondó kultúrjavakat hagynak az emberre örökül. Szüleim miközben folyvást ajrópáztak (WC után moss kezet!) és német kultúrköröztek (te még mindig nem olvastad a Varázshegyet!?), vagy harminc esztendeig egészen jól megvoltak Jevrópával: ott is inkább Leninnel mint Dosztojevszkijjel. Mamám, nyugodjék békében, sokáig képes volt november hetedikén pezsgőt bontani. Durrogunk is minden ősszel mint az Aurora. A nyolcvanas években azonban szüleim észrevétlenül visszaóvakodtak a renegát Kautskyhoz. No meg mamám német nevelőnőjének bécsi akcentusához.

A tanáriban (fikusz ugyanott) úgy éreztem, egyszerűen nem tehetem meg, hogy odavessem nemzeti és nemzetek fölötti identitásaim közel felét, gondoljak bármit is Brüsszlel. Számoljunk csak! Van ugye – ábécé szerint haladok – a magyar, a világfí meg a zsidó (ámbar biciklizni is szeretek). Előfordul, hogy egyikőjük majdnem 97 %-át elfoglalja lelkemnek, a másik kettő pedig meg kell, hogy osztozzon a maradék három százalékon. De most átlagot számíttunk. Nagyobb baj,

hogy önazonosságom számai folyton egymásba gabalyodnak, s én – hogy tovább nehezítsem a dolgom – a magyarból, a kozmopolitából, sőt, a zsidóból is inkább az európaiast kedvelem. Legalábbis azt, amit – én, balga – sokáig annak hittem. Vigyázó szemetek, föl-földobott kő, utazás a koponyám körül, annak térkép e táj, és hasonlók. Az európai inkvizíciót, az európai gázkamrát és az európai gulágot valahogy mindig kifelejtettem a felsorolásból. Mert mániákusan eltekintek.

Little America

Családi tradíciók ide vagy oda, időközben megnyílt előttem két másik kultúrvilág is, melyek mellett sokszor eltörpült a nagy Európa (hát még annak németes mutációja). Igen, az „orosz járom” és az „amerikai álom”: hát tehetek én arról, hogy beleszülettem a hidegháborúba? A szovjet birodalom például igen sokat tett azért, hogy értékelni tudjak mindent, ami orosz és nem erőszakos, legyen az a lágyítójel, Bulgakov vagy a *kvasz*. Az orosz „mégnagyobbság” tiszteletéig imígyen nem jutottam el. Addig a nézőpontig, melyből Nyugat-Európa Eurázsia apró félszigetének látszik, züllött és rideg lakókkal, akiknek szlavofíliában még temérdek a bepótolnivalójuk. Szellemileg nemigen rendített meg e perspektíva, földrajzilag annál inkább. S hogy miként lesz a földrajzból magánérzés? Valahogy úgy, hogy nem jó látni, amint százmilliókat először bezárnak, majd – részben ezért – kizárnak. Az ember előbb-utóbb megkérdezi tenmagától: „mondd, Koljuszka, szabad-e belépni egy olyan fürdőházba, melybe téged igen, ám barátodat (tehát saját gyönyörű lényed jobbik felét) nem engedi be a szomszéd, az a rohadt kuppec, mert attól tart, hogy a kedves jó barát – *bozse moj* – megint beleturhint a melegvízbe?” Nos, engem ez a turha-axióma zavart már Kunderánál is, mikor a nyolcvanas évek elején megvonta Közép-Európa kulturális határait.

Európa oroszok nélkül? Hát a Balkán? Megre meg az elsdorfi kéz a szavazóláda fölött. Európa amerikaiak nélkül? A remegés ideges rángatózásba csap át. Nem mintha az ő esetükben is a szolidaritás kínja gyötörne. Épp ellenkezőleg, a merő önzés beszél belőlem. Ám nem a geostratégiai, hisz korántsem az amerikai csapatok kivonását gyászolom előre, mint ahogy Oroszország távoltartása Európától sem azért nyugtalanít, mert ez-

zel felbőszítjük a mesebeli medvét. Önzésem földhözragadtan kulturális. Nem rajongok ugyanis azért, hogy holmi francia kultuszminiszterek írják elő nekem, állítólag Európa nevében, hány százaléknyi Hollywood nem árt még a lelkemnek, ha fittyet hányva utasításukra mégis a tévézés bűnébe esnék. Leginkább azonban attól féldegélek, hogy a készülő Európa-erőd Amerika ürügyén épenséggel Európát tartja majd távol tőlem, azt az Európát, melyet még boldogult úrfikoromban álmodtam magamnak. Dehogyan volt az amerikai álom! Köztársaság, alkotmányos hazafiság, szabad magánkezdeményezés, civilitás és privátság (hát jó, legyen *privacy*), karcsú állam, a törvény uralma, stb. – van-e a felsorolt fogalmak közül akár egy is, mely ne az Athéntől Edinburghig terjedő zónából hajózott volna át valamikor a tengerentúlra. S most onnan néz vissza csodálkozva, mi történt szegény otthoniakkal. Mi ez a kényszeres és arrogáns kultúrfőlény-képzet, kicsinyes nemzeti vetélkedés, keresztény kizárólagosság, szociális demagógia, ellenőrizetlen hatalom?

Egy európaias érzelmű amerikainak elég mostanság egy futó pillantást vetnie a Konvent hétköznapijaira, hogy lemondóan konstatálja: kár volt az *America first* megszállottjaival, a „vén Európáról” papolókkal, a sajtabálókról és náciokról fröcskölőkkel szemben oly kitartóan védenem az Óvilágot. Ahol a szép emlékü Bokassa császár hű párizsi barátja elnöklie a holnapot, melyben az iszlámnak nem szán helyet; ahol – európai egyesült államok, bruhaha – néhány helyi nagyhatalom előjogait a jövőben is jóformán egymás közti torzsalkodásaik korlátozhatják majd; ahol a Bizottság (Cresson Biztos Asszony és kedves, korrupt családja, oh) erősebb marad a Parlamentnél; ahol magasan szárnyal a béke galambja, de a Miloseviceket és a Szaddamokat ránk hagyják; ahol buzog a testvériség, miközben még nálunk is hisztérikusabban zárkóznak el a harmadik világból nyugatra kívánczók elöl; ahol makacsul ragaszkodnak a jóléti állam eszméjéhez, de a szolidaritás örvén agyonadóztatják az állampolgárt és kiölik belőle a jótékonyág vágyát; ahol túlszabályozzák a munka- és tőkepiacot, lohasztják a vállalkozókedvet és minket vádolnak protekcionizmussal, holott a saját piacterüket tőlünk is elkerítik; ahol számos országban a nagyegyházak adót szedhetnek, a rendőrség bárkit lehallgathat, s a szakszervezetek kvázi-törvényhozói jogokkal rendelkeznek; ahol az állam pénzselheti, akit jó művésznek tart, s pár-

tok kezében lehetnek újságok és televíziós csatornák.

Ha jól végignézek magamon, európaias amerikának nem nevezném, ami a szemem elé tárul. Inkább amerikai kelet-európainak, akit – mint megannyi régiófitársamat – 1989 után két nagyobb kultúrlöket terített le: egy a tengerentúlról, egy pedig innen, a Lajtán túlról. Tudja a fene, talán mind a mai napig erősebb (bizonylatlanul) az első. Az, amelyet coca-colonizálásnak hív az antiglobalista közbeszéd, neolib összeesküvésnek, mcdonaldizációnak – azért sem folytatom. Félek, e retorika honi hívei csak akkor borzadnának el igazán, ha egyszer végre gondosan számba vennék, milyen nagyra nőtt is ez a *Little America* a szemünk láttára, s nem csupán az egy BAZ-megyei kisnyugdíjasra eső szappanopera-fogyasztást figyelnék folyton. Hanem? Hanem – fontatlansági sorrendben – a multik arányát a magyar exportban, a szakszervezetek elpárolgását, az állami bérlakások kimúlását, a csődtörvény szigorát, a *hire and fire* lazaságát, a vállalkozások korporációmentességét, az állami újraelosztás (igaz, lassúdad) visszaszorulását, a hadkötelezettség közeli halálát, az éjjel-nappali kereskedést, a szociálpolitika piacosítását – no tessék, visszajutottam a nyugdíjakhoz. Alighanem öregszel, Nick. Pedig még csak az intézményeket kezdtem sorra venni, a bennük lecsapódó értékeket, attitűdöket alig. S csupán sejtettem, mennyi jót is tehetnek eme intézmények (vagy éppen hiányuk) mindazokkal, akik viszonylag szabadon szeretik a gyarapodást.

A kockázatvállalás, az öngondoskodás, az állammal szembeni bizalmatlanság, az individualizmus, stb. habitusát most nem ünnepelem. Máskor se mindig. Amikor igen, akkor is gyakran inkább szakmailag, mint embertársilag. Mert például amikor Pest városában beles a pöttömnyi koldusgyerek a kocsiablakon, vagy amikor rám üvölt a béemwés hústorony és zseléfej, mert feltartom, mert zavartan pénzt keresgélek, mert belesett a pöttömnyi koldusgyerek a kocsiablakon, nos akkor csendes bennem minden, ami amerikai. Ám szerencsére azonnal felhangosodik, mihelyt a hivatalos Európa megszólal, s rám rivall egy ottani beamter, hogy legyek büszke (majdani) „európai értékeimre”. „Vissza Európába!” – követelte a disszidencia nem is oly régen. Most is ezt követelik, tudósít a jereváni rádió, igaz, nem a máskéntgondolkodók Prágában, hanem az egykéntgon-

dolkodók Brüsszelben, nem Gorbacsovtól, hanem a csatlakozó országok kormányaitól, és ezen nem a szovjet civilizációból kellene visszatérnünk Európába, hanem az amerikaiból.

Nevelőapáink majd megmondják nekünk, szabad-e a multikat becsalogatni (nem), magas inflációval növekedést serkenteni (nem), nődolgozót alulfizetni (nem), anonim bankbetéttel pénzmosásra ösztönözni (nem), vágóhídon állatot kínozni (nem), közepes zsírtartalmú tejet forgalmazni (nem), bögrecsárdát üzemeltetni (nem), cigányokat gettóba zárni (nem), nitrátos vizet csecsemőnek adni (nem), Chirac nevezetű őrmestert az Idegenlégióban seggbe rúgni, amikor hátat fordít (nagyon nem). Az effajta intelmek egy része persze csekély ártalommal bír, a legelészántabb jenki libertáriust sem ingerelné. Bár nem lepődnek meg, ha így dörmögne magában: „amit ti a távoli Brüsszelben a „közösségi vívmányok” súlyos reguláiba foglaltatok, azt minálunk vidáman elintézi a piac vagy a helyi *community* (uram bocsá! a közmórá), s ha nem, akkor talán nem is olyan biztos, hogy szabályozásra szorul, sőt, valószínűleg nem is szabályozható. Bögrecsárda (*mug pub?*) – mi a túró lehet az? És ha már itt tartunk, mi az a túró?”

Ne szépítsük, központi előírások egész sora vetíti előre az Eurokrácia árnyékát. S hogy az ember szorongjon tőle, még hithű libertáriusnak sem kell lennie. Jó is az, ha szabadon áramlik az áru, a tőke, az ember, az információ, csak azt a számtalan derogációt tudnám feledni. A kivételeket, melyek gyengítik a szabályt, a próbaidőket, melyeket unott de gyanakvó hivatalnokok hosszabbítgatnak, hogy egy darabig még ne vegye el az a koszos keleti a nyugati munkahelyeket, illetve ne húzzák ki a keletiek alól mindenfajta nyugati kalandorok az anyaföldet. A maastrichti kritériumok bikaerőre sikeredtek, a Bizottság jogköre tágan értelmezett, és mind sürűbb a beszéd (és sajnos van benne rendszer) a munkaerőpiac, az adók és a társadalombiztosítás harmonizálásáról, az Unió-beli újraelosztás kiterjesztéséről. Egy biztos, ha lesz valamikor összhang, az „svédebb” lesz a jelenlegi EU-átlagnál. Ergo még kevésbé hasonlít majd a mostani amerikai, melyhez mi, új belépők ösztönösen idomulgattunk, míg nem közölték velünk, mint annak idején Tamásiné történelemtanárnő a Rákóciban érettségi előtt: „gyerekek, hagyjátok már

abba a céltalan művelődést; ideje, hogy az évszámokkal foglalkozzatok”.

Most azt mondd, nyájas olvasó, számos – jobb és rosszabb – Amerika van, és ha George W. így folytatja, még annál is rosszabb (bölcs gondolat); meg azt, hogy az Unió, miközben az „európai értékekkel” dicsekszik, globális nyomásra csendben, és nem is annyira összeszorított fogakkal, amerikanizálódik (neked milyen igazad van!); meg azt is, hogy ne huhogjak állandóan (kár). Valóban, tételes utalás még nem érkezett Brüsszelből a leendő klubtagokhoz arról, hogy mekkora legyen a magántulajdon aránya a gazdaságban, vagy hogy hánypártrendszer az üdvöztető. De még hál' isten arról sem, hogy mi a borogyinói ütközet egyedül helyes értelmezése. Egyelőre Napóleonnak drukkolok. Amíg nem kötelező.

Irány a mosdó

Arról viszont ki lett nyilatkoztatva Európa-szerre, igaz, csak néhány hónapig, de akkor naponta nyolcszor, hogy mely pártokat ne válasszon a nép, mondjuk, az osztrák. Az olaszoknak már akkor is szabad volt. Jörg Haider vesszőfutására gondolok, mely a futtatók csúfos visszavonulásával zárult pár esztendeje. Szégyellem bevallani, de – bármennyire is viszolygok tőle – egy idő után már érte szorítottam. Mármint az ügyért. Hogy ne lehessen határozni róla, hanem csak töprengeni felőle. Az például csöppet sem zavart volna, ha összejönnek az urak, Európa nagyjai és komoran kijelentik: ha Osztrákia, úgy is mint az EU szuverén tagállama mindenáron Haiderhez ragaszkodik, mi kénytelenek vagyunk időnként kezet fogni vele, hisz Karintia díszének joga van választóit (mondjuk, mint vice-kancellár) a nemzetközi porondon is képviselni. Ámbátor nekünk is jogunk van savanyú képet vágni kézfogás közben, majd gyorsan a mosdóba sietni, mert minket meg erre hatalmaztak fel népeink. Ausztriának az Unióból való kizárásával fenyegetőzni, hivatalos szankciókat kezdeményezni, *horribile dictu* beszüntetni a bécsi szelet fogyasztását – ezekre egyszerűen nem volt jogalap (ahogy a Konventet elnézem, nem is lesz egyhamar). Nem sajnálom túlságosan, kivált a vínernicli nevében nem.

Nem titkolom, Haider kapcsán magamat is féltettem. Nehogy már kabátlopási ügybe keveredjem. Páran lemondták ugyanis látogatásukat a

bécsi intézetben, ahol időmet mulatom. Köztük egy vezető magyar szabadelvű entellektüel is. Terjedelmes email-ben biztosított munkahelyem iránti hűségéről, s hogy bojkottja kizárólag az osztrák hatalmasságoknak szól. Bölcs ember, színiültig szofizmával, velem azonban, furfangos székellyel, meggyűlt a baja. Mondok neki, lassan a testtel, egykomám, sőt druszám (mert hogy azonos nevet kaptunk volna a keresztségben), ne feledd, hogy ezen az alapon téged sem istápolhatott volna a művelt Nyugat a kommunista setétség idején. Hisz, pödörintettem egyet a puliszkámon, mondhatta volna az a selyma Enzensberger is annak idején, hogy be nem teszem a lábam Budapestre, mert Berecz Jánost tegnap beválasztották a Politikai Bizottságba. A mi intézetünkbe haiderista még nem merészkedett. Hogy ez így maradjon, tessék most bennünket támogatni, igen, támogatni, mármint a művelt Keletnek, éppúgy, ahogy őt segítette a Nyugat régen.

Egykomám – csavaros okfejtésem ellenére – otthon maradt, a brüsszeli szankciók viszont elmaradoztak. Nekem pedig folyvást bécsi ismerősim járt a fejemben, akit még 1994-ben az osztrák EU-népszavazás előtt arról faggattam, van-e egyetlen értelmes közgazdasági érve is a csatlakozás mellett. A pénzügyminiszter tanácsadója volt éppen, gondoltam, bonyolult számításokat idéz majd. Hát nem azt tette. „Egy a fontos – nézett mélyen a két szép szemembe –, az, hogy ha benn leszünk az Unióban, Haidernek egyszer s mindenkorra vége.” Azóta is várom azt a mindenkort. Egyelőre csak Bossikat és Fortuynöket látok mindenütt, meg alig kellemesebb kelet-európai kollégáikat. Például olyanokat, akik, ha Haiderrel nem is paroláztak, a szankciók idején Bécsbe siettek (például Pestről), hogy Schüssel végre alaposan kisírhassa magát a vállukon. Az a Schüssel, aki Erhard Busek nevű barátját taszajtotta le az Osztrák Néppárt trónjáról. Buseket, aki az osztrák EU-népszavazás sikerét képes volt úgy ünnepelni az akkor még koalíció-társ Szocialista Párt sátrában, hogy – kósza hírek szerint – még az Internacionálét is velük dúdolta. Természetesen a nacionális összetartás végett.

Afta

Volt hát legalább nyolc évem azon gondolkozni, kell-e nekem Európa, s vajon kellek-e én neki. Osztrák munkavállalóként és fogyasztóként nem

sínylettem meg a csatlakozást, jóllehet, nem is gyarapodtam általa. Kicsinyég bővült a választék a boltokban, de – dacára a populista jóslatoknak – nem árasztotta el az olcsó joghurt Ausztriát. Az alpesi forrásokból ömlő ivóvíz sem lett zavaros, és a portugálok se szállták meg a munkahelyeket. A németek sem vásárolták fel Nyugat-Ausztriát. Úgy értem, serényebben, mint korábban. Senki se kötelezte az országot, hogy fogadjon be több külföldit, sőt éppenséggel Schengen magasztos szellemében vezényelték ki a császári seregeket egyebek között a magyar határra is. Ahol – láss csodát – már nem fog az elmaredottság évszázados átka: egyszercsak megfordult az élelmiszer-turizmus iránya. Azóta ömlik a sajt a rónaságra. Korai az öröm, a fenéig tejfel még várat magára. Igaz, előfordulnak apró kellemetlenségek is az Alpok alján. Az átlagpolgár, aki egészen tegnapig érthetetlen vonzalommal viseltetett a fix kamatozású *Sparbuch*, az anonim takaréketét intézménye iránt, ma már be kell, hogy vallja a nevét kedvenc könyvecskéje megnyitása-kor (vö. kultúrsokk), ám nem csökkent a beletenni valója. Az euro, bárhogy is szerették volna a szóvicc alkotói, Ausztriában nem lett *teuro* (drága). Birtokosai pedig nem nyergeltek át a befektetési alapokra vagy a részvényekre.

Minden a régiben? A korporatív rendszer megroggyant némiképp. Nehezebb ma már veszteséges állami vállalatokat politikai intervenciókkal életben tartani, kormányzati megrendeléseket pártszínekre bontva osztogatni, szakszervezetekkel, parasztlobbikkal suba alatt megegyezni, a költségvetési hiánnyal zsonglörkődni, monopóliumokat pátyolgatni, hogy csak a kliens-kapitalizmus napi kínjait soroljam. Ott székel a felettes én, a bankok bankja Frankfurtban, a maga keményre kalapált eurójával, és ott az egységes piac a maga diszkriminációs tilalmaival, s az őket betartató, szűrös szemű bírakkal, papíron legalábbis. Halovány remény, de remény: ha a nemzeti politikai elitek szuverenitását felülről lenyesegetik, talán nő az állampolgár szuverenitása. Alulról. Ez kivált ott számít, ahol eme elitek mindenáron szolgálni akarnak, vagyis áthágni, megváltani, fejleszteni, nemzettestet építeni, s nem elég nekik a dolgok csendes igazgatása, meg – uram bocsá! – egy kis léha lopkodás. Most kicsit borongóbb idők köszöntenek rájuk. Elvileg.

Hát emiatt az „elvileg” miatt sem ejtettem a cédulát a szavazóláda mellé a minap. Közben per-

sze tisztában voltam vele, hogy érveim nem méregerősek. Csak az vigasztalt, hogy alkalmasint egy picit erősebbek, mint a „kisebbik rossz” hivatalosan dívó propagandája: még mindig jobb bent lenni, mint kimaradni, pénzt kapni mint pénzt adni, másokat kirekeszteni, mint kirekesztődni, Európán belül szegénynek lenni, mint kívülre gazdagnak. Leginkább az „előőrs vagyunk, hogy kitapossuk az utat fejletlenebb szomszédainknak” kezdetű dicsőhimnusz borzolta a kedélyeimet. A „majd mi segítünk” fenyegető ígéretét ugyanis már hallottam valahol. Ha jól emlékszem, itt Bécsben.

Az osztrák politika színe és java sokat tett azért az elmúlt években, hogy eltántorítson még mérsékelt EU-barát álláspontomtól is. A „keleti bővítést” lassító kormányhivatalnokok időnként udvariasan megkérdeztek, nem vagyunk-e mi, ott az Ostblock-ban még mindig túl otrombák és veszélyesek. Ilyenkor tisztelettelű kelet-européerként és derék hazafiként így válaszoltam: na de hát hogy tetszik ilyeneket képzelni az úrnak, bazmeg. Sőt, tessék csak arra gondolni, mennyi jó ötletet, ambiciózus vállalkozót, szakképzett munkást hozunk az Unióba. Már csak ez hiányzik nekünk – suttogták ilyenkor egymás közt – a „nyugati bővítés”, a veszedelmes *Westerweiterung*! Emlékszem az osztrák kormány bővítési főtárgyalójának arcára (sötét unalom kerektezte), mikor arról győzőtettem: semmi pánik, jó a magyarnak otthon, Debrecenből még Győrbe se megy dolgozni, nemhogy Bécsbe, ha meg elindul, meg sem áll Németországig. Mire visszaér Ausztriába, már akkora igényei nőnek, hogy bér-dömpinggel bajosan lesz vádolható. Ami pedig vállalkozóinkat illeti, *Ruhe* és még egyszer *Ruhe*, ők egyelőre jobban szeretnek otthon adócsalni és hivatalnokot korrumpálni, senki sem fogja így megzavarni a helyi összefonódásokat, a kedélyes stikliket. Az unalom ekkor fordult undorba a főtárgyalói orcán. Igaz, én se voltam feldobva, midőn az osztrák politikusok – örömmel átvéve a brüsszeli zsargont – folyton a bővítés *roadmap*-jével, jöttek és dobálóztak a „mérőföldkövekkel”. A térképet eközben persze szorosan tartották a kezükben, mondván: bevezetünk benneteket az EU-ba. Értsd: idegenvezetés. A szocdem pártvezérrel még nyilvános vitába is keveredtem a minap (ez átlagosan ötvenhárom évenként fordul

elő velem), annyira felbőszített, hogy már ő is a „csak akkor gyertek, drágáim, ha már rendesen fölkesztyűtetetek” szöveggel védte magát a közgyanakvástól, mely az újdonsült tagokat Ausztriában körülveszi. Az üzenet, akár a régi viccben, csöppet megalázó: felszáll egy rozoga öreg néni a villamosra, mely teli van erőtől duzzadó fiatal férfival, de nem akad egy se közülük, aki átadná a helyét. Egy idő után a néni fölfortyan: hát nincs maguk között egy *gentleman* sem, uraim!? *Gentleman* még csak lenne, kedves hölgyem – szólal meg az egyik –, hely nincs.

Átkozott naiv, aki vagyok, 1989 óta várok egy nagylelkű gesztust, akár manipulatív is, ha másra nem telik. Európai barátaink eltehettek volna például egy – nekik jelentéktelen, nekünk csinos – summát a tárgyalások végére, melyet az utolsó pillanatban húztak volna elő a kalapból; túrázhatt volna a megállapodás után Blair, Chirac és Schröder néhány napig Kelet-Európában, és mondhattak volna olyanokat, hogy „gratulálunk, Önök vesztettek velünk”, meg hogy „leég a bőr a képünkről, mert eddig húztuk a dolgot”, meg „már megint a keletnémetek jártak jól”. De bocsánatot kérhettek volna az „*accession*” és az „*Osterweiterung*” terminusaiért is, ám egy pillanatra sem lazítottak. A szoros pedagógián. „Nincs ingyen ebéd”, „a klubba való belépés feltételeit a tagok és nem a tagjelöltek állapítják meg”, „a mi nemzeti érdekeink semmivel sem alávalóbbak a tieiteknél”, „takarékoskodnunk kell adófizetőink pénzével” – visszhangoztak a demokratikus kapitalizmus alapigazságai még a filléres alkudozások során is. Nem ártott. Akkor. No de az utolsó pillanatban is magára hagyni a híveket? Hogy Orbán savanyú igényében gyönyörködjek? Ő – feltéve, de, jaj, meg nem engedve, hogy hatalmon van – hazaárulásnak nevezte volna az effajta riszálást. Vagy a szépszavú Medgyessytől halljak egy szegényes bár ártalmatlan komp-metaforát? És maga Kulcsár István tudósítsa nekem Athénból életem egyik sorsfordító pillanatát? Azt hitték, az *Örömdától*, én, a botfűlű, mindjárt örülni is kezdek?

Már csak Schengen megszüntetésében reménykedem. Régi vágyam egy lábtenisz-meccs Hegyeshalom és Nickelsdorf között. Már ki is néztem a placcot. A határ mint félvonal..., ajánlom, nevezzük inkább felezővonalnak.

Bécs, 2003 június